

FASHIZMGA QARSHI URUSH YILLARIDA O'ZBEKISTON ENGIL VA MAHALLIY SANOATNING HARBIY IZGA KO'CHIRILISHI

Annotatsiya. *Fashizmga qarshi urush yillarida, ya'ni Ikkinchi jahon urushi davrida, O'zbekistonda sanoatning harbiy izga ko'chirilishi muhim tarixiy jarayonlardan biri bo'ldi. Urushning boshlanishi bilan, Sovet Ittifoqi frontga zarur qurol-yarog' va materiallarni yetkazib berish uchun sanoatni va ishlab chiqarishni o'zgartirishga majbur bo'ldi. O'zbekiston ham bu jarayonga o'z hissasini qo'shdi. 1941-yilning iyunida urush boshlangach, frontdagi sanoatni saqlab qolish maqsadida ko'plab sanoat korxonalari, zavodlar va fabrikalar, ayniqsa, og'ir sanoat va qurollanish bilan bog'liq ishlab chiqarish ob'ektlari, urush zonasidan chetga ko'chirildi. O'zbekistonning Toshkent, Samarqand, Buxoro, Farg'ona va boshqa shaharlariga juda ko'plab korxonalar, jumladan, qurol-yarog' ishlab chiqarish zavodlari va boshqa strategik sanoat tarmoqlari ko'chirildi. Bu hududlar frontga yaqin bo'lib, Sovet Ittifoqining o'zining xavfsiz hududi hisoblangan.*

O'zbekistonning engil sanoat sohalarida ham o'zgartirishlar yuz berdi. Misol uchun, matolar va poyabzal ishlab chiqarish, turli xil kiyim-kechak va boshqa mahsulotlar harbiy ehtiyojlarga moslashtirildi. Mahalliy sanoat tarmoqlari, masalan, paxta sanoati va kimyo sanoati, urush davrida harbiy maqsadlar uchun qayta tashkil etildi. Paxtadan olingan turli xom ashyolar (masalan, kimyoviy moddalar) va boshqa resurslar, qurollar ishlab chiqarish uchun ishlatildi. Urush davrida tashqi iqtisodiy aloqalar o'zgardi. O'zbekistonda yangi qurollar, aviatsiya motorlari, tanklar, artilleriya uchun qismlar ishlab chiqarildi. Buning uchun yangi korxonalar tashkil etildi.

Toshkentda aviatsiya motorlari zavodi ochildi, bu zavod frontga zarur bo'lgan barcha texnikalarni ishlab chiqarishga ixtisoslashgan edi. Shuningdek, navbatdagi yengil sanoat korxonalari ham harbiy izga ko'chirildi, ya'ni kiyim-kechak, ovqatlanish va boshqa mahsulotlar ishlab chiqarilishi va frontdagi askarlarga ta'minot qilindi. Paxta O'zbekiston uchun muhim resurs bo'lib, bu mahsulotlar ham urush davrida harbiy maqsadlar uchun ishlatildi. O'zbekiston paxta tolasini ishlab chiqarish va qayta ishlashda katta ahamiyatga ega edi, va bu jarayonlar urush uchun zarur bo'lgan materiallar ishlab chiqarishda ham yordam berdi.

Ikkinchi jahon urushi yillarida O'zbekiston sanoat tarmoqlarini ham qo'llab-quvvatlashini ko'rsatdi. Harbiy izga ko'chirilgan sanoat, shu jumladan engil va mahalliy sanoat, urushning harbiy ehtiyojlarini ta'minlashda katta rol o'ynadi.

Kalit so'zlar. *Ikkinchi jahon urushi, front, qahramon, fashizm, harbiy sanoat Buxoro, Toshkent, Samarqand mehnatkashlari, sanoat, engil sanoat, mahalliy sanoat, aviatsiya, harbiy kiyim-kechak, qurol-yaroq, paxta sanoati, kimyo sanoati, harbiy bo'linmalar, aviatsiya, tank, tank motorlari, snaryad, artilleriya o'qlari.*

Аннотация. *В годы войны с фашизмом, то есть в годы Великой Отечественной войны, перевод промышленности Узбекистана на военные рельсы был одним из важных исторических процессов. С началом войны Советскому Союзу пришлось трансформировать промышленность и производство, чтобы обеспечить фронт необходимым вооружением и материалами. Узбекистан также внес свой вклад в этот процесс. С началом войны в июне 1941 года многие промышленные предприятия, заводы и фабрики, особенно предприятия тяжелой промышленности и производства вооружений, были выведены из зоны боевых действий, чтобы сохранить промышленность на фронте. Многие предприятия, в том числе оружейные заводы и другие стратегические отрасли промышленности, были переведены в Ташкент, Самарканд, Бухару, Фергану и другие города Узбекистана. Эти районы находились близко к линии фронта и считались безопасными зонами для Советского Союза.*

Изменения произошли и в легкой промышленности Узбекистана. Например, производство тканей и обуви, различных видов одежды и других изделий было адаптировано к военным нуждам. Местные отрасли промышленности, такие как хлопчатобумажная и химическая, во время войны были реорганизованы в военных целях. Различное сырье (например, химикаты) и другие ресурсы, полученные из хлопка, использовались для производства оружия. Внешнеэкономические связи

изменились во время войны. В Узбекистане производились новые виды оружия, авиадвигатели, танки, детали для артиллерии. Для этой цели были созданы новые предприятия.

В Ташкенте был открыт завод авиадвигателей, специализирующийся на производстве всей необходимой фронту техники. Также следующее поколение предприятий легкой промышленности было переведено на военный путь, то есть на производство одежды, продуктов питания и других товаров и снабжение солдат на фронте. Хлопок является важным ресурсом для Узбекистана, и эта продукция также использовалась в военных целях во время войны. Узбекистан имел большое значение в производстве и переработке хлопкового волокна, и эти процессы также способствовали производству материалов, необходимых для войны.

В годы войны Узбекистан обеспечивал фронт милицией, воинскими спецподразделениями, людскими ресурсами, а также играл большую роль в создании необходимых для военной промышленности материалов, вооружения и других средств. Легкая и бытовая промышленность Узбекистана активно участвовала во многих процессах переработки и производства.

Во время Второй мировой войны Узбекистан оказывал значительную поддержку не только в людских ресурсах, но и в промышленных секторах. Промышленность, в том числе легкая и кустарная, переведенная на военный лад, сыграла важную роль в обеспечении военных нужд войны.

Ключевые слова. Вторая мировая война, фронт, герой, фашизм, военная промышленность, рабочие Бухары, Ташкента, Самарканда, промышленность, легкая промышленность, местная промышленность, авиация, военная форма, оружие, хлопчатобумажная промышленность, химическая промышленность, воинские части, авиация, танк, танковые двигатели, снаряд, артиллерийские снаряды.

Abstract. During the years of the war against fascism, that is, during the Second World War, the transfer of industry to the military path in Uzbekistan was one of the important historical processes. With the beginning of the war, the Soviet Union was forced to transform industry and production in order to supply the front with the necessary weapons and materials. Uzbekistan also made its contribution to this process. When the war began in June 1941, in order to preserve industry at the front, many industrial enterprises, plants and factories, especially heavy industry and production facilities related to armaments, were relocated from the war zone. A large number of enterprises, including arms factories and other strategic industries, were relocated to Tashkent, Samarkand, Bukhara, Fergana and other cities of Uzbekistan. These territories were close to the front and were considered a safe zone for the Soviet Union.

Changes also occurred in the light industry of Uzbekistan. For example, the production of fabrics and shoes, various types of clothing and other products were adapted to military needs. Local industries, such as the cotton industry and the chemical industry, were reorganized for military purposes during the war. Various raw materials (for example, chemicals) and other resources obtained from cotton were used to produce weapons. Foreign economic relations changed during the war. New weapons, aircraft engines, tanks, and artillery parts were produced in Uzbekistan. New enterprises were created for this.

An aircraft engine plant was opened in Tashkent, which specialized in the production of all equipment needed for the front. Other light industry enterprises were also transferred to the military path, that is, to the production of clothing, food and other products and supplies for soldiers at the front. Cotton was an important resource for Uzbekistan, and these products were also used for military purposes during the war. Uzbekistan was of great importance in the production and processing of cotton fiber, and these processes also helped in the production of materials necessary for the war.

During the war years, Uzbekistan provided the front with militia, military special units and human resources, and also played a major role in the development of materials, weapons and other means necessary for the military industry. Light and local industry of Uzbekistan actively participated in many processing and production processes.

During the Second World War, Uzbekistan provided significant support not only in human resources, but also in industrial sectors. The industry transferred to the military path, including light and local industry, played a major role in ensuring the military needs of the war.

Keywords. World War II, front, hero, fascism, military industry, workers of Bukhara, Tashkent, Samarkand, industry, light industry, local industry, aviation, military uniforms, weapons, cotton industry, chemical industry, military units, aviation, tank, tank engines, projectile, artillery shells.

Kirish. 1941 -yil 22 iyun. Bu kunni butun insoniyat shu'm kun sifatda esiga keladi. Xuddi shu kun nemis-fashist bosqinchilari sobiq SSSRning chegaralariga bostirib kirdi. Oqibatda xalqimizning fashist bosqinchilariga qarshi kurashi boshlandi.

Mamlakatimiz bu urushga tayyorgarlikni to'la amalga oshirgan emas edi. Bundan foydalangan dushman chegara xududlarini qisqa mudatlarda ishg'ol qilib, mamlakat ichkarisiga qarab siljiy boshladi. Ana shunday og'ir damda, Hukumat nemis-fashist bosqinchilariga qarshi umumiy xalk kurashini tashkil qildi va bu urushda biz albatta galaba qozonishimizga xalqimizda ishonch ruhini tugdira oldi. 1941-yil 30 uyil Davlat Mudofaa Qo'mitasi tuzilib, unga katta rejalar berildi. Davlat Mudofaa Qo'mitasi o'ziga berilgan huquqlardan foydalanib, mamlakat xalq xo'jaligini harbiy izga ko'chirish, mehnatkashlar ommasini safarbar qilish va harbiy mahsulotlar ishlab chiqarish bo'yicha samarali ishlarni amalga oshirilishi, bular g'alabani ta'minlashdagi asosiy omili bo'ldi.

Fashizmga qarshi urush yillarida, ya'ni Ikkinchi jahon urushi davrida, O'zbekistonda sanoatning harbiy izga ko'chirilishi muhim tarixiy jarayonlardan biri bo'ldi. Urushning boshlanishi bilan, Sovet Ittifoqi frontga zarur qurol-yarog' va materiallarni yetkazib berish uchun sanoatni va ishlab chiqarishni o'zgartirishga majbur bo'ldi. O'zbekiston ham bu jarayonga o'z hissasini qo'shdi. 1941-yilning iyunida urush boshlangach, frontdagi sanoatni saqlab qolish maqsadida ko'plab sanoat korxonalari, zavodlar va fabrikalar, ayniqsa, og'ir sanoat va qurollanish bilan bog'liq ishlab chiqarish ob'ektlari, urush zonasidan chetga ko'chirildi. O'zbekistonning Toshkent, Samarqand, Buxoro, Farg'ona va boshqa shaharlariga juda ko'plab korxonalar, jumladan, qurol-yarog' ishlab chiqarish zavodlari va boshqa strategik sanoat tarmoqlari ko'chirildi. Bu hududlar frontga yaqin bo'lib, Sovet Ittifoqining o'zining xavfsiz hududi hisoblangan.

O'zbekistonning engil sanoat sohasida ham o'zgartirishlar yuz berdi. Misol uchun, matolar va poyabzal ishlab chiqarish, turli xil kiyim-kechak va boshqa mahsulotlar harbiy ehtiyojlarga moslashtirildi. Mahalliy sanoat tarmoqlari, masalan, paxta sanoati va kimyo sanoati, urush davrida harbiy maqsadlar uchun qayta tashkil etildi. Paxtadan olingan turli xom ashyolar (masalan, kimyoviy moddalar) va boshqa resurslar, qurollar ishlab chiqarish uchun ishlatildi. Urush davrida tashqi iqtisodiy aloqalar o'zgardi. O'zbekistonda yangi qurollar, aviatsiya motorlari, tanklar, artilleriya uchun qismlar ishlab chiqarildi. Buning uchun yangi korxonalar tashkil etildi.

Toshkentda aviatsiya motorlari zavodi ochildi, bu zavod frontga zarur bo'lgan barcha texnikalarni ishlab chiqarishga ixtisoslashgan edi. Shuningdek, navbatdagi yengil sanoat korxonalari ham harbiy izga ko'chirildi, ya'ni kiyim-kechak, ovqatlanish va boshqa mahsulotlar ishlab chiqarilishi va frontdagi askarlarga ta'minot qilindi. Paxta O'zbekiston uchun muhim resurs bo'lib, bu mahsulotlar ham urush davrida harbiy maqsadlar uchun ishlatildi. O'zbekiston paxta tolasini ishlab chiqarish va qayta ishlashda katta ahamiyatga ega edi, va bu jarayonlar urush uchun zarur bo'lgan materiallar ishlab chiqarishda ham yordam berdi.

Ikkinchi jahon urushi boshlanishi bilan, ko'plab sanoat korxonalari va zavodlar Ukrainadan, Rossiyadan va boshqa frontga yaqin hududlardan O'zbekistonga ko'chirilgan. Bu yerda ularga yangi ishlab chiqarish quvvatlari yaratildi, va bu ko'chirish sanoatning tez rivojlanishiga olib keldi. Urush davrida paxta yetishtirish O'zbekistonda asosiy sanoat tarmog'i bo'lib qolgan, ammo sanoat sektorining boshqa sohalari ham rivojlandi. Masalan, kimyo sanoati, paxta tozalash zavodlari, metallurgiya va to'qimachilik sanoati kengaygan.

O'zbekiston sanoati, asosan, urush ehtiyojlarini qondirishga yo'naltirilgan edi. Urush paytida O'zbekistonga ko'plab harbiy texnikalar ishlab chiqarish, kiyim-kechak va oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish vazifasi yuklatilgan edi. Urush davrida O'zbekistonning energetika sektori ham kuchli rivojlanishga yuz tutdi. Bu davrda yangi energetika manbalari va ishlab chiqarish zavodlari qurildi. Urush yillarida sanoat O'zbekistonda tez rivojlanib, yangi ishlab chiqarish tarmoqlari va texnologiyalar paydo bo'ldi. Bu rivojlanish, ayniqsa, urushning oxiriga kelib, mintaqaning iqtisodiy salohiyatini oshirdi.

Urush yillarida Toshkent aviatsiya zavodi (Toshkent aviatsiya ishlab chiqarish birlashmasi) Sovet Ittifoqi davrida, ayniqsa Ikkinchi jahon urushi yillarida juda muhim ro'l o'ynagan. Zavod 1938 yilda tashkil etilgan bo'lib, uning asosiy maqsadi aviatsiya texnikasini ishlab chiqarish edi. Urush davrida zavod frontga kerakli samolyotlarni ishlab chiqarish va ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Zavodda o'z vaqtida bombalar, jangovar samolyotlar va boshqa harbiy aviatsiya qismlarini ishlab chiqarish amalga oshirilgan. Bu zavodning ishlab chiqarish quvvati va texnik salohiyati urush davomida butun front uchun kerakli samolyotlarni taqdim etishga yordam berdi. Zavodning xodimlari va muhandislari urush davrida juda ko'p mehnat qilib, ayrim hollarda ishlab chiqarishning yuqori natijalarga erishdi. Toshkent aviatsiya zavodi urushdan keyin ham o'z faoliyatini davom ettirdi va o'sha davrda aviatsiya sanoatining rivojlanishida muhim o'rin tutdi.

1943-yilda respublikadagi harbiy zavod va fabrikalar jumladan, Buxorodagi Xarkov velosiped zavodi ham shu yili front uchun 5 mingga yaqin avtomat, 7600 dona mina, 250 ming dona patron, 120 mingga aviabombalar ishlab chiqardi. Bu bilan nemis-fashist bosqinchilari ustidan g'alaba qozonishga

zavod ishchilari o'z hissalarini qo'shdilar. Ana shu harbiy asbob-anjomlarni tayyorlashda Buxoro mehnatkashlarining ham munosib ulushi bor. Xarkovdan ko'chib kelgan velosiped zavodi birorta ham velosiped ishlab chiqarmagan, zavod miltiq va avtomat qundochlari, minalar ishlab chiqargan va ularni frontga yuborgan. 1942 yil boshida O'zbekiston Respublikasining yangi elektr stantsiyalari ishlab chiqarish taklifi Davlat Mudofaa Qo'mitasi yordami bilan ma'qullandi va O'zbekistonda 5 ta elektr stantsiyalari ishga tushirildi, Farhod gidro elektr stansiyasi elektr energiyasini ishlab chiqarishga kirishdi. Nihoyat elektr stansiyalarini qurishni zarbdor qurilish deb e'lon qilindi va uni qurilishiga 600 million so'm ajratildi. Bulardan tashqari ham quvvatli kichik-kichik GESlarni ham qurish mo'ljallangandi. Respublikada urush yillarida qurilgan GESlar o'zining qayd etilishi jihatdan mamlakatdagi GESlar orasida, bular orasida Farhod GESi qurilishi uchun 16 million kub metr tuprok ishlari, 400 ming kub metr qo'ya va 300 ming kub metrdan ortig'i beton ishlarini amalga oshirish kerak edi. Farhod stansiyasi qurilishiga Buxorodan 557 ta kishi ishtirok etgan. Bular yosh, voyaga etmagan bolalar va beva qogan xotin-qizlar edi. Farhod GESining 2 bloki qurilib ishga tushirildi. Natijada respublikada 1940 yildan boshlab 1945 yilga kelib elektr energiyasi ishlab chiqarish 2,5 barobarga oshdi. Bu yutuqlar ortida 500 dan ortiq buxoroliklarning katta mehnati borligi va bu g'alabaga munosib hissa qo'shdi. Mazkur soha ishchilari frontni va front orqasidagi korxonalarni kerakli elektr energiyasi bilan ta'minlab turdi. 1942 yil urush davriga moslashtirish maqsadida, Kogon aralash-o'g'it zavodi yangidan jihozlandi. Bu tadbirlar o'z samarasini berdi. Bu korxona front etiyajlari uchun mahsulot ishlab chiqardi va frontga yubordi.

Urush yillari davomida O'zbekiston Respublikasi frontga 210 ta samolyot, 17 mingta samolyot motori, 17100 dona minamyot, 27 ming tankka qarshi o'q otadigan zambarak, minamyot qismlari, 60 ming harbiy kimyoviy anjomlar, 22 million dona mina, 560 ming dona sinaryad, 2 million 300 ming aviatsiya bombalari, 1 million dona granata, 100 ming metrdan ortiq sim, 3 million donadan ortiq radiolampa, 5 ta bronpoezd, 18 ta harbiy sanitariya ko'chma hammomlar, 2200 ta ko'chma oshxona va boshqa narsalarni etkazib berdi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi.

Urush yillarida O'zbekiston sanoati haqida gapirganda, Ikkinchi jahon urushi davri O'zbekiston sanoatining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatganini aytish mumkin. Sanoat rivojlanishi va iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlash uchun ko'plab o'zgarishlar amalga oshirilgan.

Ikkinchi jahon urushi boshlanishi bilan, ko'plab sanoat korxonalari va zavodlar Ukrainadan, Rossiyadan va boshqa frontga yaqin hududlardan O'zbekistonga ko'chirilgan. Bu yerda ularga yangi ishlab chiqarish quvvatlari yaratildi, va bu ko'chirish sanoatning tez rivojlanishiga olib keldi. Urush davrida paxta yetishtirish O'zbekistonda asosiy sanoat tarmog'i bo'lib qolgan, ammo sanoat sektorining boshqa sohalar ham rivojlandi. Masalan, kimyo sanoati, paxta tozalash zavodlari, metallurgiya va to'qimachilik sanoati kengaygan.

O'zbekiston sanoati, asosan, urush ehtiyojlarini qondirishga yo'naltirilgan edi. Urush paytida O'zbekistonga ko'plab harbiy texnikalar ishlab chiqarish, kiyim-kechak va oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish vazifasi yuklatilgan edi. Urush davrida O'zbekistonning energetika sektori ham kuchli rivojlanishga yuz tutdi. Bu davrda yangi energetika manbalari va ishlab chiqarish zavodlari qurildi. Urush yillarida sanoat O'zbekistonda tez rivojlanib, yangi ishlab chiqarish tarmoqlari va texnologiyalar paydo bo'ldi. Bu rivojlanish, ayniqsa, urushning oxiriga kelib, mintaqaning iqtisodiy salohiyatini oshirdi.

Muhokama va natijalar.

Fashizmga qarshi urush yillarida, ya'ni Ikkinchi jahon urushi davrida, O'zbekistonda sanoatning harbiy izga ko'chirilishi muhim tarixiy jarayonlardan biri bo'ldi. Urushning boshlanishi bilan, Sovet Ittifoqi frontga zarur qurol-yarog' va materiallarni yetkazib berish uchun sanoatni va ishlab chiqarishni o'zgartirishga majbur bo'ldi. O'zbekiston ham bu jarayonga o'z hissasini qo'shdi. 1941-yilning iyunida urush boshlangach, frontdagi sanoatni saqlab qolish maqsadida ko'plab sanoat korxonalari, zavodlar va fabrikalar, ayniqsa, og'ir sanoat va qurollanish bilan bog'liq ishlab chiqarish ob'ektlari, urush zonasidan chetga ko'chirildi. O'zbekistonning Toshkent, Samarqand, Buxoro, Farg'ona va boshqa shaharlariga juda ko'plab korxonalar, jumladan, qurol-yarog' ishlab chiqarish zavodlari va boshqa strategik sanoat tarmoqlari ko'chirildi. Bu hududlar frontga yaqin bo'lib, Sovet Ittifoqining o'zining xavfsiz hududi hisoblangan.

O'zbekistonning engil sanoat sohalarida ham o'zgartirishlar yuz berdi. Misol uchun, matolar va poyabzal ishlab chiqarish, turli xil kiyim-kechak va boshqa mahsulotlar harbiy ehtiyojlarga moslashtirildi. Mahalliy sanoat tarmoqlari, masalan, paxta sanoati va kimyo sanoati, urush davrida harbiy maqsadlar uchun qayta tashkil etildi. Paxtadan olingan turli xom ashyolar (masalan, kimyoviy moddalar) va boshqa resurslar, qurollar ishlab chiqarish uchun ishlatildi. Urush davrida tashqi iqtisodiy aloqalar o'zgardi. O'zbekistonda

yangi qurollar, aviatsiya motorlari, tanklar, artilleriya uchun qismlar ishlab chiqarildi. Buning uchun yangi korxonalar tashkil etildi.

Toshkentda aviatsiya motorlari zavodi ochildi, bu zavod frontga zarur bo'lgan barcha texnikalarni ishlab chiqarishga ixtisoslashgan edi. Shuningdek, navbatdagi yengil sanoat korxonalari ham harbiy izga ko'chirildi, ya'ni kiyim-kechak, ovqatlanish va boshqa mahsulotlar ishlab chiqarilishi va frontdagi askarlarga ta'minot qilindi. Paxta O'zbekiston uchun muhim resurs bo'lib, bu mahsulotlar ham urush davrida harbiy maqsadlar uchun ishlatildi. O'zbekiston paxta tolasini ishlab chiqarish va qayta ishlashda katta ahamiyatga ega edi, va bu jarayonlar urush uchun zarur bo'lgan materiallar ishlab chiqarishda ham yordam berdi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz.1-jild .T; O'zbekiston,2018.396 b.
2. Buxoro viloyat davlat arxivi,1157f. 1-ro'yxat.
3. "Sovet jangchisi" front gazetasi.1944 yil 10 mart.
4. "Pravda Vostoka",14 noyabr 1943 yil.
5. "Qizil Armiya", front gazetasi,1943 yil,10 mart.
6. O'zbekiston SSR tarixi,T;Fan,1975,300-480 betlar.